

MAKOVICS Erika Anna

Tér- és időhasználat a búcsúban

A szeged-alsóvárosi Havasboldogasszony Nagybúcsú idején csoportunk megfigyelése a templom belső terére és annak közvetlen környezetére – elsősorban a folyosóra és a templom előtti térre terjedt ki. Főleg arra voltunk kíváncsiak, hogy a megfigyelt tér szerepe hogyan változik / alakul a búcsú ideje alatt. A templomban tartózkodó emberek viselkedése alapján próbáltuk megfejtetni, hogy a megfigyelt térnek milyen funkciói voltak ezen a kiemelt ünnepen. Megfigyeléseinket térkép-vázlatokkal és jegyzetekben rögzítettük. Készítettünk interjúkat is. A két napos, szinte folyamatosnak mondható megfigyelés eredményeit több órás megbeszélésen összegeztük. Még akkor kiderült, hogy – bár igyekeztünk a legkörültekintőbben eljárni munkánk során, mégis maradtak hiányosságok. Nem lehettünk mindig mindenütt jelen és a fáradtság jelei is megmutatkoztak rajtunk a második nap végére. Nem volt mindig lehetőség a diktafon és a jegyzetfüzet azonnali használatára. Máskor pedig oly gyorsan zajlottak az események, hogy nem lehetett azokat követni. Párhuzamosan zajló eseményeknél pedig hirtelen kellett dönteni, hogy mire figyeljünk, mivel foglalkozunk. Mindezzel együtt számtalan érdekes és értékes tapasztalatot szereztünk.

A templom és környezete használatának időbeni változása elsősorban a búcsú programjának függvényében alakult. Ezt a változást térképen való ábrázolással rögzítettük. A megfigyelés ideje alatt az itt tartózkodó emberek vallásos gyakorlatot és profán cselekményeket egyaránt végeztek.

A templomban és környezetében a kizárólag csak profán cselekmények gyakorlása elsősorban a búcsúra való készülődés idejére estek. Augusztus 1-én péntek délután rövid látogatást tettünk a templomban és a kolostorban, hogy megismerkedjünk a helyszínnel. Már ekkor díszítették az oltárokat és takarítottak. Ekkor a legfrekvenciáltabb hely a mosdók közelsége miatt a sekrestye előtere volt. Itt vágták méretre és rakták vázába a virágokat. Az elkészített vázákat virágostul vízzel együtt vitték ki az oltárookra. Másnap, szombat hajnalban készítették a koszorúkat és rakták fel három helyre: a főbejáratra, a plébánia bejáratára és a Mátyás szobor

alatti bejáratra. (Az ekkor használt teret a 1. ábra mutatja. *) Az előkészületek gyakorlati okok, és feltehetőleg profán voltuk miatt is, a templom belső terén kívül zajlottak. Elsősorban az alsóvárosi hívek – asszonyok és férfiak – vettek benne részt. A szerzetesek csak néha segítettek.

A vallásos gyakorlat a búcsú ideje alatt – más búcsúktól eltérően – meglehetősen nagy hullámmutatott. A liturgikus események alatt kiugróan megnőtt a hívek száma, többnyire betöltötték a templom egész terét. (A szeged-alsóvárosi Havasboldogasszony Nagybúcsú 1997-es hivatalos programja a mellékletben található.) Bár minden alkalomról készült feljegyzés és térkép a térhasználatról, közülük – sajátosságaik miatt – kettőt emelek ki: a szombat éjszakai keresztutat, amelyet a programban nem jelöltek, és a vasárnapi püspöki Szentmisét és körmenetet.

A keresztúti ájtatosság (2. ábra) szombat éjjel 2 órakor kezdődött és fél óra hosszát tartott. A templomban tartózkodók közül körülbelül hatvan hívó vett rajta részt és két szerzetes. A résztvevők száma – más búcsúkhöz hasonlóan – kevésnek mondható. A hagyományos keresztúti énekeket a szerzetesek vezették, a stációkhoz kapcsolódó imádságokat pedig mindig más olvasta a hívek közül. A stációkhoz a templomban tartózkodók közül egy 8-10 fős csoportot kivéve mindenki odament. A kis létszám ellenére a búcsú ideje alatt a közösségi ájtatosságok közül a hívek ezen vettek részt a legaktívabban: folyamatos volt a közös ima és az ének. Mindezt a vallásos tárgyak (imakönyv, rózsafüzér) használata és a szokásosnál erősebb vallásos gesztusok egészítették ki. A térben való mozgás és a stációk képei Jézus Krisztus keresztútjába való beleélést, a szenvedés átélhetőségét segítik elő. Maga az éjszakai időpont is – kitartás, küzdelem az ébren maradásért – hozzájárult ehhez. A vallási áhítat intenzitását igazolja az is, hogy más liturgikus eseményektől eltérően a keresztút után a hívek – annak ellenére, hogy nagy részük szegedi – nem hagyta el a templomot. Tovább imádkoztak, énekeltek és csak hajnalra csökkent a létszám. A keresztút alatt a templom tere nem tekinthető homogénnek. A legfrekvenciáltabb hely mindig ott volt, ahol az ájtatosságot végzők csoportja tartózkodott, vagyis folyamatosan változott.

A püspöki Szentmise (3. ábra) és körmenet (4. ábra) vasárnap 9 órakor kezdődött és kb. 11 óráig tartott. A mise ideje alatt a templom zsúfolásig megtelt. A hívek által kevésbé használt szentély úgyszintén. Sőt – mint az az ábrán is látható – a kívülrekedt emberek a kolostor folyosója felé nyíló ajtó és a főbejárat ajtó körül csoportosulva vettek részt a misén. Mindezt lehetővé tették a kiszertelt hangszórók. Bár kétségkívül nem láthatták a templomban zajló eseményeket, de gesztusaikból nyilvánvalónak látszott, hogy teljesen átértékelték azt, jelenlétüknek érezték magukat a misén. A térszerkezetet illetően itt a szent tér kitágulásáról / kiömléséről beszélhetünk vagyis a tér időlegesen szakralizálódott. Az itt és ekkor zajló vallásos gyakorlat egyenértékű volt a templom belső terében zajlóval. A körmenet idején szintén a

* A térképek és ábrák a Mellékletben találhatóak.

szakrális tér templomon kívülre való kiömlését és folyamatos változását tapasztalhattuk. A legszentebb hely mindig ott volt ahol az Oltáriszentség elhaladt. Megfigyelhettük ezt a gesztusokon is: azok a hívek akik nem vettek részt a körmeneten az Oltáriszentség közeledtével keresztet vetettek, térdet hajtottak. A körmenet ideje alatt a templom kiürült. A Nagymisén jelenlevők zöme részt vett a körmeneten, de nem volt homogén: az énekelő, imádkozó hívek közt akadt aki az ünnepi ebédről számolt be ismerőseinek. Ez időre a rendőrség lezárta az utcákat. A búcsúvásárban a zenét ugyan szüneteltették, de a körhinta üzemelt és a vásárlás tovább zajlott. A körmenet végén a papság és a hívek jelentős része visszatért a templomba és itt fejezte be a Szentmisét. Ekkor már mindenki befért a templomba, tehát sokan a szét- széledtek közvetlenül a körmenet után.

A búcsú ideje alatt a fenti két alkalom tekinthető a közösségi vallásos ájtatosság csúcspontjának, a legszentebb időnek.

A búcsúban a liturgikus események közti idő szolgál arra, hogy a zarándokok egyéni és csoportos vallásos ájtatosságait megtartsák. Viszont a programból is rögtön szembetűnik, hogy az alsóvárosi búcsúban a liturgikus események igen sűrűn követik egymást. Ha az egyes alkalmakra történő előkészületeket is figyelembe vesszük (énekkari próba, a kántor énektanítása, ministránsok próbája) alig maradt egy-egy fél óra arra, hogy közösen imádkozzanak, könnyörögjenek, Máriáról szóló énekeket énekeljenek.

Liturgián kívüli közös ájtatosság legintenzívebb és szinte egyetlen időszaka a szombat esti és éjszakai misék között volt. Ekkor sem mindig volt előimádkozó, sokszor elhalt az ájtatosság és az irányítás hiánya miatt nézeteltérések is adódtak a hívek között. Például egy részük a hagyományos népi vallásos énekeket akarta énekelni, míg mások a régi magyar énekkincshez tartozókat. A templomban imádkozó, virrasztó csoport elhelyezkedése a 4. ábrán látható. A hívek egy része a szentélyhez közel helyezkedett el, míg egy másik csoport a folyosó ajtaja melletti pad-sorokban foglalt helyet. Itt Kiskanizsáról érkezett asszonyok ültek szombat estétől (érkezésüktől) vasárnap hajnalig. Az ő helyválasztásukat nyilvánvalóan befolyásolta, hogy innen feltűnés nélkül ki lehetett menni a mosdóba valamint a folyosóra pi-henni, enni.

Napközben az egyes liturgikus események közti időszakokban közösségi ájtatosságot nem végeztek. A magánáhitatot tartók a misék után többen voltak, de rövidebb-hosszabb idő múlva pár főre csökkent a templomban tartózkodók száma. Vagyis a búcsú intenzitása ezen időszakokban szinte a nullára csökkent. Némi kivételt jelent ez alól a vasárnap délután. Ekkor az átlagosnál nagyobb volt a mozgás a templomban. Családok, rokonok – olykor több generáció együtt – érkeztek a templomba, röviden imádkoztak. Megnőtt a csupán nézelődők száma is. Feltehetőleg az ünnep napjának, a vendégek fogadása időszakának, a búcsúvásár ilyenkor szokásos látogatásának köszönhető ez az intenzitás.

Összességében a tapasztalatunk az volt, hogy az alsóvárosi búcsúban a közösségi jellegű vallásosság háttérbe szorult. Köszönhető ez – a sűrű progra-

mon kívül – annak is, hogy a hívek többsége egyénileg, családdal vagy kisebb baráti körrel megy a búcsúba. Ha zarándokcsoporttal, szervezeten mennek, akkor is csak egy napot töltenek ott, hiszen ezt teszik lehetővé a közlekedési eszközök (a bérelt autóbusz). Az alsóvárosi búcsúban a zarándok csoportok száma meglepően kevés volt. Szombaton egy kisebb csoport érkezett Kiskanizsáról, ők sem keresztaljával jöttek. Rajtuk kívül egyedül családotul vagy ismerősökkel érkeztek hívek Szeged környékéről. Vasárnap egyetlen keresztalja érkezett Ozoráról, és még négy szervezeten érkezett csoportot számoltunk meg. A vasárnap érkezett csoportok elsősorban a délelőtti programon vettek részt. Ilyen módon a szeged-alsóvárosi búcsún elsősorban a papság által irányított liturgikus események – amelyekről a fentiekben esett szó – és a magánáhitat formái adtak lehetőséget a vallásosság gyakorlására.

Mindeddig a vallásgyakorlás és a profán cselekmények terét és idejét elkülönítettem egymástól. Ugyanakkor már az eddig leírtakból is kiolvasható, hogy a közösségi vallásgyakorlatban a szent és a profán tér valamint a szent és profán idő gyakran egybemosódik. Számtalan példával találkoztunk ami ezt a megállapítást igazolja, közülük néhányat említek meg illusztrációként.

Szombaton délelőtt már megkezdődött a zsolozsma melyen több világi hívő is részt vett. A Fekete Mária oltárnál még folyt a díszítés s az ezt végző néni nagy csörömpölés közepette véletlenül eltört egy vázát, majd nyugodtan összetakarította és kicserélte. Ugyanakkor a padokban ült egy idős pár kik beszélgettek, de figyeltek is. Mindezek közben zavartalanul folyt a szerzetesek ájtatossága. Szombat éjjel a jelenlévők közül többen elaludtak a padokban, mások a Rózsafüzér imádkozása alatt beszéltek meg a menetrendet. Ugyanakkor azt is meg kell állapítani, hogy ezek voltak tán a legszembetűnőbb esetek. A profán cselekedetek zöme: evés, ivás, beszélgetés, no és a néprajzosok interjú készítése is a folyosón zajlott. A szent és profán tér egybefolyása a templom folyosóra nyíló ajtajánál volt a legerősebb. Ezen az ajtón zavartalanul ki lehetett menni a templomból, azért is mert mindig nyitva volt. Így jól kihallatszott a templomi ájtatosság, a miséket pedig hangszórók közvetítették ki. A liturgikus események alatt a folyosón érzékelhetően csökkent a zajszint, s mint láttuk a vasárnapi Nagymise alatt a templom belső terével egyenrangúvá vált az ajtó környéke. Távolabb viszont már beszélgettek, kisgyereket tologattak. A éjszakai keresztút alatt például hatan ettek a folyosó padjain. Ezt a részt átmeneti övezetnek tekinthetjük, hiszen odafigyelők és járkálók vegyesen tartózkodtak itt. A magánájtatosság frekventált helyeiről az alábbiakban esik szó, de a folyosó tárgyalása miatt most érdemes szólni az itt található feszületről. Közösségi ájtatosság szempontjából nem kapott szerepet, de a két nap alatt többször megfigyelhettük, hogy egy-egy ember itt imádkozik, virágcsokrot tettek alá és megérintették a feszületet. Ekkor a feszület környéke az ájtatosságot végző egyén számára szent térré alakult, de sokkal inkább feltehető, hogy időtől függetlenül, mint szakrális teret kell számon tartanunk a folyosó e kicsiny részét.

A szent és profán tér és idő egybefolyásánál még érdekesebb jelenség a közösségi és magánáhitat terének és idejének egybeesése. Példaként erre több esetet, sőt számunkra merész cselekedeteket is megfigyelhettünk. Többször észleltük, hogy a padokban a mise alatt a hívek nem a liturgiának megfelelő imákat mondják, hanem egyéni ájtatosságot tartanak. A körmenet alatt egy néni egészen mást énekelt mint a tömeg. Mikor figyelmeztették, hogy nem jó, azt válaszolta, hogy tudja és folytatta tovább ahol abbahagyta. A legérdekesebb eset az volt, amikor a vasárnap déli Szentmise alatt az Evangélium olvasása közben egy középkorú hölgy a Szent Kereszt oltár elé állt – a templom közepére –, és maga mellé ültetett egy idős nénit. Körülbelül 10 percig imádkoztak itt és elhagyták a templomot. Senki nem szólt nekik, hogy zavarják a misét, s látszólag valóban senkit sem zavartak. A legszebb példák pedig a Fekete Mária oltárral kapcsolatosak, de ezekről a későbbiekben lesz szó.

A templomba betérők viselkedését, tartózkodási helyét és a magánáhitat frekvenciáját vizsgálva nyilvánvalóvá vált, hogy a belső tér, amit eddig szent / szakrális jelzővel illettünk, nem alkot homogén egészet. (5. ábra)

A templom tere három alapvető részre osztható:

I. bejárat rész a padokig

II. a hajó

III. a szentély a stallumokkal

Ezekben belül kisebb tereket is elkülöníthetünk, amelyek több – kevesebb jelentőséget kaptak a szombat és vasárnap lezajlott vallásos események során. Közülük a leghangsúlyosabb a Fekete Mária oltára és az azt körülvevő tér.

A Fekete Mária oltára közvetlenül a főbejárat mellett jobbra a kórus alatt van. Az oltárkép a czestochowai kegykép másolata. Az idő során gyertyafüsttől fekete lett meg és a nevét is innen kapta. Már előzetes ismereteinkből is sejtettük, de a megfigyelésünk eredménye is egyértelműen igazolta, hogy az alsóvárosi templomban ez az oltár és környezete az egyéni ájtatosság kiemelkedő tere. A búcsú ideje alatt e szűkebb térben szinte mindig ájtatosságot tartott valaki, s az idő jelentős részében egyszerre többen is imádkoztak előtte. Volt amikor nemcsak a térdeplőn térdeltek, hanem az elértett szőnyegen, oltárlépcsőn és a kövön is. Az oltár közelében elhelyezett mozgatható padokon ülve főleg idős asszonyok végezték áhítatukat hosszabb ideig. Állva rövid ideig sokan, néhányan hosszabb ideig imádkoztak. Érdekes, hogy Szentmisék alatt is voltak akik végig itt térdeltek – és elszakadva a templomban zajló liturgikus eseményektől – egyéni ájtatosságot tartottak. (A fentiekben már utaltam erre.) Sőt akadt olyan hívő is aki, amint észrevette, hogy hely van az oltár előtt, felhagyott a közösségi ájtatosságban való részvételével és azonnal letérdelt a kép elé. Volt aki közvetlenül a Szentáldozás után térdelt ide. Akik befejezték imájukat a Fekete Mária előtt többnyire a közelében, a hátsó padszakaszba ültek le és itt folytatták egyéni áhítatukat. Misék közti időben többször előfordult, hogy a templomba való betérés után rögtön az oltár elé ment az illető imádkozni, ima után pedig elhagyta a templomot. A Fekete Mária oltára előtt a hívek érzelmei

sokkal erősebben megnyilvánultak, mint bárhol másutt a templomban. Egyedül ez elé az oltár elé térdeltek le, amikor magánáhitatukat tartották. Az oltárhoz közel, sokszor túl közel álltak. Ima közben sírtak, megcsókolták, simogatták az oltárterítőt. Volt aki levelet hagyott ott, és szinte kivétel nélkül mindenki dobott pénzt az ide kitett perselybe. A szerzetesek elmondták, hogy itt gyülik össze a legtöbb pénz, s a búcsú során többször is ürítették. A hívek viselkedését érzékelhetően nem befolyásolta, hogy mások is vannak környezetükben. Mások jelenléte nem zavarta őket abban, hogy érzelmeiknek szabad utat engedjenek. (Legalábbis kevésbé, mint a templom bármely más részében.) Kérdéseimre, hogy miért / kiért / mit imádkoznak az oltár előtt ilyen és ezekhez hasonló válaszokat kaptam: „Az alsóvárosiak nagy bánatukban ide jönnek segítséget kérni.” „A Rózsafüzért imádkozom a részeges fiam miatt” mondta sírva egy idősödő nő. „Ezt el nem mulasztom mindig ahogy bemegyek. Vannak azok a megszokott napi imáim, reggeli, esti imám, és vannak az Oltalmad alá..., tehát mindig csak kérem a segítséget az életem folyásához és családom megsegítéséhez” – mondta egy 84 éves idős néni. A búcsú ideje alatt rengeteg virágot hoztak ide a hívek, amelyet az oltár elé tettek. A szerzetesek állandó feladata volt, hogy ezeket elrendezzék, vázába tegyék. A búcsú alatt kizárólag ők nyúltak az oltárokhöz, vázákhöz. Az alsóvárosiak – amint azt mondták – többen rendszeresen járnak ide imádkozni és hoznak az oltárra virágcsokrokat. Ennek ellenére a hozott virágokat nem tették bele az ott található vázába, nem nyúltak a mások által hozott, s tán már el is hervadt virágokhoz. Mindez azt is jelentheti, hogy az oltáron elhelyezett tárgyakat is megszenteltnek tekintik. Az oltáron folyamatosan égtek gyertyák, de ezeket nem a hívek gyűjtötták. A templom e hátsó szeglete – a Fekete Mária oltára és környezete – intim, sajátos hangulatot áraszt. A főhajótól oszlop választja el, felülről pedig a kórus teszi kisebbé a teret. A félhomályban gyertyák fénye, illata teremti meg azt a mikroklímát, amely vonzza az elcsendesedésre, egyedüllétre vágyó embereket. Az oltáron kívül itt található tárgyak: térdeplő, pad, Juhász Gyula e kegyképről írt verse, a kegykép ide kitett története, a biznyságtévő márványtáblák a messziről érkezettek és a nem vallásos emberek figyelmét is felkeltik. Az alsóvárosiak szokása, hogy itt imádkoznak és virágot hoznak az oltárra, nyilván hatással van a messziről jött idegen cselekedeteire is. A Fekete Mária oltára közvetlen közelében van a Szent Antal szobor. Az oltár vonzerejét nyilvánvalóan ez is erősíti. Bár a Fekete Mária mellett másodlagosnak tekinthető a templom e részében, de mégis sajátos szerepet tölt be. Az oszlop melletti mozgatható pad elhelyezése folytán alkalmas a Fekete Mária és Szent Antal felé való imádkozásra egyaránt. A szobor előtt is álltak összekulcsolt kézzel imádkozó emberek. Ennél jellegzetesebb volt, hogy a perselybe ide is sűrűn dobtak pénzt. Több esetben megfigyelhettük, hogy a templomba betérők – olykor keresztvetés nélkül –, egyből a Szent Antal szoborhoz mentek, pénzt dobtak a perselybe és távoztak. Egyértelmű, hogy ez a cselekedet már nem sorolható a vallásos cselekmények közé, sokkal inkább egy hiedelmi szintnek felel meg.

A Tisztítóhelyen Szenvedő Lelkek oltára a Fekete Máriával szemben, így ahhoz hasonló térben található. Bár itt jóval kevesebben és rövidebb ideig imádkoztak,

mint a szemközti helyen, mégis a templom terén belül az egyéni ájtatosság második legfontosabb színtérének tekinthetjük. Ugyan időnként imádkozott csak itt egy-egy ember, de jellemző volt az ima hangosabb mormolása, a keresztség, oltárterítő megcsókolása. Itt mindenki állva imádkozott. Ami e tér sajátosságát és fontosságát adta, hogy a hívek a templom egész terén belül csak itt gyűjtöttak gyertyát, bár erre nem volt külön állvány. A gyertyákat az oltár előtti lépcsőre tették. Főleg vasárnap tapasztaltuk, hogy egyszerre több gyertya is égett. A fentebb már említett 84 éves néni szintén gyűjtött itt gyertyát. Cselekedetét így magyarázta: „Azért, hogy tiszteletből Máriának és az, ... most, hogy nem tudok kimenni a szüleim sírjához, nem tudok kimenni a férjemhez, mert eröm nem ..., gyalog nem tudok. Itt van az alsóvárosi temetőben. Nem tudok kimenni és hálám jeléül meggyújtottam ezt a kis gyertyát. Otthon is szoktam égetni, azért ..., hogy tiszteletből.” Mint az interjúból is kiderül – feltehetőleg mások is – a megholtakért gyűjtöttak itt gyertyát. Ugyanakkor feltehető az is, hogy akik nem ismerték a templomot nehezen értették meg az oltár jelentését. Megmutatkozott ez az itt tapasztalható tétova viselkedésekben. Tán ezért nem tudta egy tizenéves leány, hogy mitévő legyen mikor a vele levő középkorú nő (valószínűleg az édesanyja) megcsókolta az oltárterítőt. A lány gesztusaiból érezhető volt, hogy követné, de megtorpant. (Természetesen ennek más oka, például mások előtti zavarba esése is lehetett. A viselkedéséből viszont kivehető volt, hogy vallását gyakorolja.)

A közösségi áhítat központja a szentély. Így van ez minden katolikus templomban, s a búcsújáró helyeken a magánájtatosság legjelentősebb tere is ez szokott lenni. A szeged- alsóvárosi templomban a hívek magatartása a szentélyben másutt megszokottól igen eltérő volt. Természetesen itt is a különböző liturgikus események legfőbb színtereként funkcionált a templom e tere. Ekkor leginkább a klérus és a szolgálattevő világiak tartózkodtak itt. Csak a nagy tömegeket vonzó miséken teltek meg a stallumok hívekkel. Magánájtatosságra rendkívül ritkán használták e teret. A főoltárig kevesen mentek el és nagyon rövid időt töltöttek ott állva, összekulcsolt kézzel, feltűnően fegyelmezetten. Ennél többen mentek el a szembemiséző oltárig, de ott is csak pár percet töltöttek imával, szintén állva és összekulcsolt kézzel. A katolikusoknál megszokott térdhajtás sem volt jellemző. Az is feltűnő volt, hogy akik a szentélynél imádkoztak más oltároknál – leginkább a Fekete Máriánál és a Tisztítóhelyen Szenvedő Lelkek oltáránál – is imádkoztak. Elgondolkoztató, hogy miért van ez a nagy eltérés a más kegyhelyeken tapasztaltaktól. Miért nem a szentély a magánáhítat központja? Feltehető, hogy a szentély hossza, a nagy távolság a padosrok és a főoltár között visszatartja a híveket. Köztudott a vallásos emberek körében, hogy a szentélyben elhelyezett stallumokat a szerzetesek használják. Elképzelhető, hogy emiatt vannak akik részben a kolostorhoz tartozó, így a világiaktól zárt térként értelmezik a templom e részét. Például szombat este a 20 órakor kezdődő zsolozsma előtt a kántor a zarándok csoportokat a stallumba hívta közös éneklésre, énektanulásra. Hosszas invitálás után indultak csak el a szentély felé, miközben vezetőjük elkezdett egy népi vallásos éneket. Tekinthető ez a gregorián dallamok iránti fenntartásuknak is. Viszont az előbbi feltevést igazolja, hogy az

énektanulás után visszatértek eredeti helyükre, s többet nem mentek a szentélybe. Másrészt a világos, tágas tér, és az, hogy a templomból mindenhonnan ide lehet látni, s így minden gesztus látható, nem teszi alkalmassá egyéni ájtatosságra. Az egymást sűrűn követő Szentmisék, előkészületeik, az énekpróbák is akadályozták, hogy e funkciója is érvényre jusson.

A templom hajójában található mellékoltárok előtti padoknak felértékelődhet a szerepe, amennyiben ezek előtt zajlik a liturgia vagy itt tart valaki magánájtatosságot. A búcsú ideje alatt csak a főoltár előtt miséztek és csak 1-2 ember imádkozott hosszabb ideig a Szent Kereszt oltár és a Piéta előtt. Vasárnap délután a templomba nézelődő turisták álltak meg előttük rövidebb időre.

A búcsú ideje alatt először az egyházi sajtó mellé, majd a hajó közepére volt kitéve a templom vendégkönyve. Középre kerülése után többen lapozgatták, nézegettek. A legtöbben vasárnap délután írtak bele.

A búcsújárás egyéni ájtatossági formái közé tartozik a gyónás. Alsóvároson ez nem a gyóntatószékekben zajlott, hanem új, közvetlenebb módon a plébániahivatal szobáiban. Ilyen módon ezek a szobák és az előttük levő tér is a búcsúsok által használt szent térként funkcionált. Sajnos látókörünkől ez a terület eléggé kiesett, így nem tudtunk pontosabb megfigyeléseket végezni a gyónással kapcsolatban.

A templom terében még található egy-egy pont, mely valamilyen okból elkülöníthető környezetétől. Ilyen például az, ahol az egyházi sajtó volt elhelyezve, esetleg a sekrestye, bár ez utóbbi már főleg a klérus által használt tér, és ilyen módon nem a mi megfigyelési körünkhöz tartozott

A fentiekben a vallásos ember magatartása alapján tagoltuk a templom belső téréjét. Azonban szombaton és főleg vasárnap sok olyan ember is megfordult a templomban akik viselkedésében nem, vagy csak kis részben figyeltünk meg vallásos gesztusokat. Ez utóbbiak közé soroltuk azokat, akik ugyan dobtak pénzt valamelyik perselybe, de nem vetettek keresztet, nem imádkoztak. Egyaránt jellemző viselkedésükre, hogy mozgásterük igen korlátozott és igen rövid ideig tartózkodtak a templomban. Ők feltehetőleg a búcsúvásárba jöttek ki szórakozni és melleleg betértek a templomba is. A templomba belépve legtöbb esetben csak az oszlopig mentek el, és legfeljebb egy szabályos négyszög alakú kis térben mozogtak. (Az éppen csak belépő hívekre is jellemző volt e szűk mozgástér, de ők elmondtak egy rövid imát vagy legalább keresztet vetettek szenteltvízzel.) Sokkal óvatosabban, félénkebben viselkedtek mint a vallásos emberek. Mikor elkezdett esni az eső néhányan a főbejáraton belül kerestek menedéket, itt csoportosultak, de nem ültek le a padokra. A vallásos gesztusokat nem végzők közül kiváltak a turistaként viselkedők, akik természetesen körbejárták a templomot. Természetesen nem állíthatjuk egyértelműen, hogy a templomban megfordulók e csoportja nem vallásos, hiszen más felekezethez tartozók is lehetnek közöttük.

Megfigyelésünk alatt a templomban jelen volt még egy csoport, mégpedig néprajzos társaink és mi magunk. Saját csoportunk mozgására, magatartására nem terjedt ki figyelmünk, azonban biztosra vehető, hogy jelenlétünk (jegyzetelésünk, interjúk készítése, videózás, a jövés-menéseink) befolyásolták némiképpen az ese-

ményeket. Az alsóvárosi búcsún tett megfigyeléseink, az azt követő elemzések jó lehetőséget biztosítottak arra, hogy a néprajzi megfigyelést és elemzést gyakoroljuk és a felmerülő módszertani problémákat megvitassuk. Ugyanakkor a búcsút illetően is számtalan értékes információt kaptunk. Csoportunk megfigyeléseit, ezek elemzését a fentiekben összegeztem.